

FROGEE POLICY BRIEF 3

leskats situācijā Latvijā

2021. gada marts

Sievietes politikā: kāpēc viņas ir nepietiekami pārstāvētas?

Pamela Kampa (*Pamela Campa*), Stokholmas Pārejas ekonomiku institūts (*SITE*)

Sieviešu politiskā līdzdalība Latvijā

Dominiks Gerbers (*Dominik Gerber*), Rīgas Ekonomikas augstskola, Baltijas Starptautiskais Ekonomikas Politikas Studiju Centrs (*BICEPS*)

Anotācija

Sievietes politikā: kāpēc viņas ir nepietiekami pārstāvētas?

3. -7. lpp.

Sievietes bieži ir nepietiekami pārstāvētas politiskajos amatos visā pasaulē, un, jo augstāks amats, jo mazāka pārstāvība. Šajā rakstā es sniedzu pārskatu par dažiem jaunākiem akadēmiskās literatūras rakstiem ekonomikā un politikas zinātnē par iespējamiem sieviešu nepietiekamas pārstāvības cēloņiem. Vispārīgi runājot, literatūrā šādi cēloņi ir iedalīti "piedāvājuma" un "pieprasījuma" faktoros: pirmie minētie ietver sieviešu potenciāli zemāku vēlmi kandidēt uz politiskajiem amatiem, bet pēdējie minētie ietver vēlētāju un partiju vadītāju aizspriedumus pret sievietēm politikā. Cēloņu izpratne sieviešu nepietiekamai pārstāvībai politiskajās institūcijās ir izšķiroša, lai izstrādātu visefektīvāko politiku pastāvošo dzimumu atšķirību novēršanai. Noslēgumā es apkopuju dažas no ierosinātajām vai ieviestajām politikām, kas mērķētas uz sieviešu politiskās līdzdalības palielināšanu, un pārskatu pierādījumus par to efektivitāti, ja tādi ir pieejami.

Sieviešu politiskā līdzdalība Latvijā

7. - 10. lpp.

Neskatoties uz labvēlīgo vēsturisko un institucionālo predispozīciju, politiskie vadītāji un politiskās apvienības Latvijā neatspoguļo viņu pārstāvētu iedzīvotāju dzimumu proporcijas. Šajā rakstā es ieskicēju trīs vispārējus novērojumus, kas palīdz izskaidrot šo situāciju. Tie attiecas uz dzimumu atšķirībām politiskajās ambīcijās, šķēršļiem, kas kavē sieviešu izvirzīšanu vēlēšanu sarakstos, un strukturālām barjerām Latvijas partiju sistēmā pēc 1991. gada. Noslēgumā es iesaku tādu politikas pasākumu kopumu, kas vērsti uz šo šķēršļu novēršanu, uzsverot, ka pašlaik nepastāv saistošu, juridiski nostiprinātu pasākumu plānu sieviešu politiskās līdzdalības palielināšanai.

Sievietes politikā: kāpēc viņas ir nepietiekami pārstāvētas?

Sievietes bieži ir nepietiekami pārstāvētas politiskajos amatos visā pasaulē, un, jo augstāks amats, jo mazāka pārstāvība. No četrām dimensijām, kas aplūkotas Pasaules ekonomikas foruma veidotā dzimumu līdztiesības indeksā (proti, ekonomiskās iespējas un iesaiste, sasniegumi izglītībā, veselība un dzīvildze un politiskā līdzdalība), politiskās līdzdalības dimensija nosaka, cik lielā mērā sievietes ir pārstāvētas politiskajos amatos un reģistrē sliktāko sniegumu, līdz šim brīdim esot novērstiem tikai 25% no hipotētiskās 100% atšķirības.

Svarīgi minēt, ka, lai gan pastāv plaša variācija starp dažādām valstīm, dzimumu nevienlīdzība politisko iespēju nodrošināšanā ir dokumentēta visos pasaules reģionos, tostarp sociāli un ekonomiski visattīstītākajās valstīs. Piemēram, Zviedrijā, kas ir sniegusi labus rezultātus attiecībā uz sieviešu pārstāvību lielākajā daļā institūciju (sievietes šobrīd pārstāv 47,5% Parlamenta locekļu, 54,5% ministru un aptuveni 43% pašvaldību domes locekļu), nekad nav bijusi sieviete premjerministres amatā, un tikai viena trešdaļa tās mēru ir sievietes. Saskaņā ar Pasaules ekonomikas foruma datiem, Austrumeiropas un Centrālāzijas valstis ir novērsušas tikai 15% no hipotētiskās 100% dzimumu atšķirības politisko iespēju nodrošināšanā, kas neapšaubāmi ir sliktākais sniegums starp četriem apakšindeksiem, kas veido kopējo dzimumu līdztiesības indeksu.

Nemot vērā pastāvīgi nepietiekamo sieviešu pārstāvību politiskajās institūcijās, kur tiek pieņemti svarīgi lēmumi, kas būtiski ietekmē sabiedrību, ekonomisti un politologi, citu starpā, arvien vairāk ir ieinteresēti izprast dzimumu

atšķirību cēloņus politiskajā pārstāvībā. Šajā pārskatā es apkopāju dažus no jaunākajiem akadēmiskās literatūras rakstiem sakarā ar šo jautājumu un pārskatu dažas politikas, kas varētu palīdzēt novērst dzimumu atšķirības politiskajā pārstāvībā.

1. tabula. Pasaules ekonomikas foruma veidotais dzimumu līdztiesības indekss. Reģionālais sniegums 2020. gadā, pa apakšindeksiem

	Kopumā	Ekonomiskā iesaiste un iespējas	Sasniegumi izglītībā	Veselība un dzīvildze	Politiskā līdzdalība
Rietumeiropa	0,767	0,693	0,993	0,972	0,409
Ziemeļamerika	0,729	0,756	1,000	0,975	0,184
Latīņamerika un Karību jūras valstis	0,721	0,642	0,996	0,979	0,269
Austrumeiropa un Centrālāzija	0,715	0,732	0,998	0,979	0,150
Austrumāzija un Klusā okeāna valstis	0,685	0,663	0,976	0,943	0,159
Subsahāras Āfrika	0,680	0,666	0,872	0,972	0,211
Dienvidāzija	0,661	0,365	0,943	0,947	0,387
Tuvie Austrumi un Ziemeļāfrika	0,611	0,425	0,950	0,969	0,102
Globālais rādītājs	0,685	0,582	0,957	0,958	0,241

Piezīme: Globālais dzimumu līdztiesības indekss izseko valstu progresu dzimumu līdztiesības sasniegšanā izglītības un veselības jomā, kā arī ekonomiskajā un politiskajā dzīvē. Kopējais rezultāts ir šo četru apakšdimensiju nesvērtais vidējais rādītājs. Vērtējums "1" atbilst pilnīgai vienlīdzībai; turpretī, jo tuvāk "0" vērtējumam, jo lielāka ir dzimumu atšķirība attiecīgajā dimensijā. Reģionālo vidējo rādītāju Austrumeiropā un Centrālāzijā aprēķina, pamatojoties uz 26 valstu individuālajiem rādītājiem. Šī tabula ir autoru sagatavots 2020. gada Pasaules ekonomikas foruma Globālā dzimumu atšķirību ziņojuma (WEF, 2019, 22. lpp.) sniegto datu atveidojums.

Kāpēc sievietes ir nepietiekami pārstāvētas politiskajos amatos?

Vispārīgi runājot, visbiežāk tiek pētīti trīs galvenie iemesli, proti, sieviešu nevēlēšanās kļūt par

politikēm, vēlētāju aizspriedumi un partiju aizspriedumi. Turpmāk es sniedzu dažu avotu pārskatu, kas pievērsušies katram no šiem trim faktoriem.

Dzimumu atšķirības politiskajās ambīcijās

Liela mēroga aptaujas ir dokumentējušas, ka sievietes, kuras, pamatojoties uz savu profesionālo un ekonomisko kvalifikāciju, ir potenciālas politiskas kandidātes, ziņo par zemākām ambīcijām ieņemt vadošos amatus salīdzinājumā ar vīriešiem (*Fox and Lawless, 2004*). Galvenie iemesli dzimumu atšķirībām ambīcijās ir: a) sievietes tiek mazāk mudinātas kandidēt uz amatu nekā vīrieši un b) sievietes ir mazāk pārliecinātas, ka viņas ir kvalificētas amatam nekā vīrieši.

Sieviešu tendence atturēties no konkurences (*Niederle and Vesterlund, 2007*) arī var būt nozīmīga, jo politiskās atlasēšanas process, visticamāk, tiek uztverts kā augstas konkurences vide. Kā secina Dž. Prīsa un O. Stodarda (*Preece and Stoddard, 2015*) no divu eksperimentu rezultātiem, liekot indivīdiem apsvērt augstās konkurences vidi politikā, sieviešu interese pretendēt uz politisko amatu pazeminās, turpretī vīriešu interese paliek nemainīga.

Sieviešu vēlmi virzīties uz priekšu politiskajā karjerā var ietekmēt arī ģimenes un personisko attiecību apsvērumi. Nesenais O. Folkes un J. Riknes (*Folke and Rickne, 2020*) pētījums rāda, ka Zviedrijā politiķes, kuras tiek paaugstinātas līdz mēra amatam (t. i., līdz augstākajam amatam pašvaldību politikā), piedzīvo ievērojami palielinātu iespēju šķirties no partnera, turpretī vīriešiem tas nav raksturīgs. Ja sievietēm ir jāmaksā augstāka cena par saviem karjeras sasniegumiem, kā liecina Folkes un Riknes (2020) dati, viņas var atturēties no sekošanas šādiem mērķiem.

Lai gan ir pierādījumi, kas liecina, ka sievietes vidēji var būt mazāk gatavas izvirzīties augstākos amatos nekā vīrieši, nav skaidrs, cik kvantitatīvi nozīmīgs ir šis faktors, lai izskaidrotu sieviešu trūkumu varas pozīcijās. Dzimumu kvotu ieviešana kandidātu sarakstos dažādās pasaules valstīs šajā ziņā var būt informatīva. Ja sieviešu nepietiekama pārstāvība vēlēšanu sarakstos galvenokārt ir kvalificētu sieviešu trūkuma dēļ, daži vēlēšanu saraksti (vairumā gadījumu pārstāvot konkrētas politiskās partijas), iespējams, nevarēs kandidēt kvotas ieviešanas dēļ, un vidējā sarakstu "kvalitāte", ko mēra pēc dažu (vēlētājiem) būtisku partijas locekļu īpašībām, samazināsies. Literatūras avotos nav atrodami pierādījumi par jebkuru no šo divu reakciju pamatotību (sk. *Baltrunaitė et al., 2014; Besley et al., 2017; Bagues and Campa, 2020*). Gluži pretēji, Itālijā (*Baltrunaitė et al., 2014*) un Zviedrijā (*Besley et al., 2017*) kvotas ir šķietami uzlabojušas ievēlēto politiķu "kvalitāti".

Vēlētāju aizspriedumi

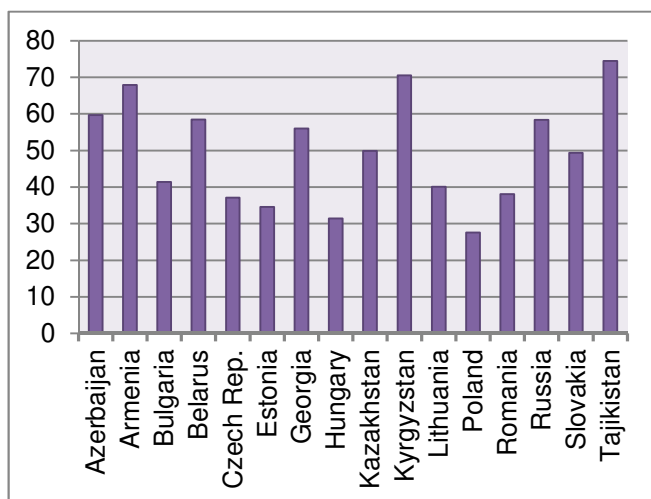
M. L. Krūka (*Krook, 2018*) novēro, ka esošie pētījumi politikas zinātnē attiecībā uz vēlētāju aizspriedumu nozīmi, skaidrojot sieviešu nepietiekamo pārstāvību politikā, noved pie pretrunīgiem secinājumiem. Jaunāko ekonomikas pētījumu rezultāti apstiprina šo novērojumu. T. Barbanšons un Ž. Sovaņā (*Barbanchon and Sauvagnat; 2019*) salīdzināja balsojumus, ko viena un tā pati kandidāte saņēma Francijas parlamenta vēlēšanās dažādos vēlēšanu apgabala iecirkņos, un atklāja, ka pašvaldībās ar tradicionālāku attieksmi pret dzimumu lomām par sievietēm tika balsots mazāk. Viņi interpretē šo modeli kā pierādījumu vēlētāju diskriminējošai attieksmei un secina, ka vēlētāju aizspriedumiem ir kvantitatīva nozīme, skaidrojot sieviešu nepietiekamo pārstāvību politiķu vidū. Turpretī M. Bages un P. Kampa (*Bagues and Campa, 2020*) neatrod pierādījumus par vēlētāju aizspriedumiem pret sievietēm, pamatojoties uz

vēlētāju reakciju uz dzimumu kvotas ieviešanu vēlēšanu sarakstos Spānijā. Konkrētāk, viņi pētīja, kā kvota ietekmē to sarakstu vēlēšanu rezultātus, kurus kvota iespaidoja vairāk – t.i., kuri bija spiesti palielināt savu sieviešu kārtas kandidātu īpatsvaru zemākas feminizācijas dēļ pirms kvotas. Viņi neatrod pierādījumus, ka šādi saraksti būtu pasliktinājuši viņu relatīvo vēlēšanu sniegumu kvotas dēļ. Citiem vārdiem sakot, nav pierādījumu, ka vēlētāji pazemina savu atbalstu sarakstam, ja eksogēnu iemeslu dēļ palielinās sieviešu kārtas kandidātu īpatsvars.

Aptaujas dati par vēlētāju attieksmi var arī palīdzēt noteikt, cik lielā mērā vēlētāji diskriminē sievietes. Balstoties uz jaunākiem Pasaules vērtību aptaujas datiem (WVS, 2017–2020), Rietumeiropā parasti mazāk nekā 20% aptaujas dalībnieku piekrīt apgalvojumam “Vīrieši ir labāki politiskie līderi nekā sievietes” (piem., 5% Zviedrijā, 9% Dānijā un Vācijā, 12% Somijā un Francijā, 19% Itālijā; tikai Grieķijā šim apgalvojumam piekrīt vairāk par 20% respondentu (26%)). Kā parādīts 1. attēlā, šis procentuālais īpatsvars ir ievērojami augstāks Austrumeiropā un Centrālāzijā.

1. attēls. Respondenti, kuri atbildēja “Piekrītu” vai “Pilnīgi piekrītu” apgalvojumam “Vīrieši ir labāki politiskie līderi nekā sievietes” (%).

Piezīmes: Dati ir balstīti uz Pasaules vērtību aptaujas jaunāko vilni, 2017.–2020. gads. Atlasītās valstis bija vai nu daļa no bijušās Padomju Savienības, vai arī bija pakļautas tiešai Padomju Savienības ietekmei pirms 1990. gada.

Tomēr jāatzīmē, ka atbildes uz WVS ne vienmēr ir informatīvas attiecībā uz to, cik lielā mērā valstī dominē/valda vēlētāju aizspriedumi. Ja to respondentu procentuālā attiecība, kuri domā, ka vīrieši ir labāki politiskie līderi nekā sievietes, ir tuvu vai virs 50%, piemēram, Armēnijā, Gruzijā vai Krievijā, visticamāk, vēlētāju aizspriedumi būs svarīgs faktors. Tomēr valstīs ar zemāku vienprātības līmeni, piemēram, Polijā, izdarīt secinājumus ir grūtāk, jo WVS nepēta, cik liels respondentu īpatsvars uzskata, ka sievietes ir labāki politiskie līderi nekā vīrieši.

Partiju aizspriedumi

Partiju vadītāji, kuri bieži ir galvenie lēmēji politiķu izvēlē, var dot priekšroku vīriešu, nevis sieviešu kārtas kandidātu virzīšanai. Ja viņi ir informēti par vēlētāju aizspriedumiem pret sievietēm, priekšrokas došana vīriešu kārtas kandidātiem atbilst maksimālā balsotāju skaita piesaistes stratēģijai. Tomēr partiju vadītāji var uzvesties arī kā “šveicari” un nelaist sievietes savās aprindās pat tad, ja vēlētāju vidū nav aizspriedumu. B. Estēve-Volarta un M. Bagess (Esteve-Volart and Bagues, 2012), aplūkojot Spānijas vēlēšanas, atrada pierādījumus, ka partijas nepietiekami ņem vērā vēlētāju izrādīto interesi par sieviešu kārtas kandidātiem. Kaut arī partijas mēdz izvirzīt sievietes sliktākās pozīcijās sarakstos, nav pierādījumu, ka sievietes piesaista mazāk balsu nekā vīrieši; turklāt, ja konkurence ir saspringtāka, sieviešu pozīcijas sarakstos uzlabojas. Šie divi fakti liek autoriem secināt, ka sievietes tiek nostādītas neizdevīgā stāvoklī nevis vēlētāju aizspriedumu dēļ, bet partiju aizspriedumu dēļ.

Apsverot visus šos faktoros, ir svarīgi arī atzīmēt, ka, kad sieviešu nepietiekama pārstāvība politiskajās institūcijās ir sistemātiska, tā var radīt pašpastiprinošu efektu, ņemot vērā grupu dinamiku, kad vairākumu pārstāv viens

dzimums. Laboratorijas apstākļos strādājošas sievietes, kas darbojas komandās, kurās pastāv vīriešu vairākums, šķietami retāk pretendē uz komandas vadītājas lomu nekā sievietes, kas darbojas komandās, kurās vairākumu pārstāv sievietes; viņas paredz saņemt zemāku komandas dalībnieku atbalstu (un viņu prognozes ir pareizas) (sk. *Born et al.*, 2019). Itālijā sievietes, kas ieņem mēra amatu, biežāk tiek atstādinātas no amata savas pašvaldības domes lēmuma rezultātā nekā viņu vīriešu kārtas kolēģi; jo īpaši tas attiecas uz gadījumiem, kad vīriešu kārtas domes locekļu īpatsvars ir ļoti liels (*Gagliarducci and Paserman*, 2011). Šie pētījumi liecina, ka, tā kā vēsturiski politiskajā arēnā dominē vīrieši, viena dzimuma pārākuma grupu dinamika var radīt apburto sieviešu nepietiekamas pārstāvības loku.

Kāda politika varētu palielināt sieviešu pārstāvību politiskajās institūcijās?

Var aplūkot dažādas politikas, kuras novērš konkrētus faktorus, kas izraisa sieviešu nepietiekamu pārstāvību politikā. Mēģinot pievērsties sieviešu nepietiekamas pārstāvības "piedāvājuma pusei", dažādas bezpeļņas organizācijas ir piedāvājušas apmācības programmas, kuru mērķis ir nodrošināt sievietēm zināšanas, prasmes un tīklus politiskās karjeras veidošanai (sk., piemēram, *NDI 2013*). Lai gan šo programmu efektivitāti pētošo literatūras avotu apskats ir ārpus šī raksta tvēruma, cik man zināms, uz pētījumiem balstītu pierādījumu par apmācību kvantitatīvo ietekmi uz sieviešu sasniegumiem politikā ir maz vai nav vispār. Bezpeļņas organizācijas, politiskās partijas un pētnieki var efektīvi sadarboties, lai īstenotu un sistemātiski pārbaudītu apmācību programmas.

Dzimuma kvotas ir visbiežāk izmantotā politiskās iejaukšanās stratēģija, īpaši kvotas, kas reglamentē kandidātu sarakstu sastāvu, un tās ir plaši pētītas;

kopumā literatūras avoti liecina, ka kvotas ir vairāk vai mazāk efektīvas sieviešu politiskās līdzdalības palielināšanā atkarībā no kvotu struktūras un konteksta, kurā tās tiek pielietotas (plašāku ekonomiskās literatūras avotu pārskatu par dzimumu kvotām un ar to saistīto ietekmi uz politiku sk. *Campa and Hauser*, 2020). Ņemot vērā kvotu funkcionālās niansas, valstīm vai reģioniem, kas apsver to pieņemšanu, jākonsultējas ar ekspertiem, kuri pārzina šādas politikas nepilnības un apvieno savu pieredzi ar vietējiem zināšanām attiecīgajā kontekstā.

Varas struktūrai un sadalījumam partiju ietvaros ir izšķiroša nozīme sieviešu politiskās pārstāvības uzlabošanā. Daži zinātnieki ir pievērsuši uzmanību sieviešu organizāciju lomai partijās. Teorētiski šādām organizācijām būtu jāveicina tīklu izveide un jāpiedāvā mentorēšanas pakalpojumi, kuriem, visticamāk, ir izšķiroša nozīme karjeras veidošanai politikā. Zviedrijā sieviešu koalīcija no dažādām politiskā spektra partijām piespieda sociāldemokrātus pieņemt viņu iekšējo vertikālās paritātes kvotu, draudot izveidot feministu partiju (sk. *Besley et al.*, 2017). Sieviešu frakcijām politiskajās partijās varētu būt līdzīga loma. J. Kantola (*Kantola*, 2018) atzīmē, ka sieviešu organizācijas šobrīd tiek uzskatītas par novecojušām – vismaz Eiropas partijās. Savukārt S. L. Čaildsa un M. K. Kitilsona (*Childs and Kittilson*, 2016) uzskata, ka to klātbūtne šķietami nekaitē sieviešu virzībai uz vadītāju lomu partijās, kas ir pretstatā ar izteiktajām raizēm par šādu organizāciju pastāvēšanu. Valstīs, kur politiskās partijas tiek publiski finansētas, konkrētus līdzekļus varētu novirzīt sieviešu organizācijām partijās.

Folke un Rikne (*Folke and Rickne*, 2020) arī atzīmē, ka, tā kā sievietes, kas strādā augstākajos amatos, šķietami biežāk saskaras ar personisko attiecību un ģimenes šķēršļiem nekā vīrieši, politika, kas

uzlabotu ekonomisko lomu sadalījumu partnerattiecībās, varētu palīdzēt novērst sieviešu nepietiekamo pārstāvību politiskās varas pozīcijās; viņi uzsver dzimumu līdztiesību atbalstošas attieksmes izšķirošo lomu sievietēm pieejamo iespēju pavairošanā visās sabiedrības jomās. Kā var mainīt šo attieksmi? Lai atbildētu uz šo jautājumu, tiek veikti arvien padziļinātāki pētījumi. Piemēram, P. Kampa un M. Serafinelli (*Campa and Serafinelli, 2019*) pierādīja, ka politiski ekonomiskais režīms, kurā uzsvars tiek likts uz sieviešu iekļaušanu darba tirgū, var veicināt izmaiņas kopējā attieksmē. Vairāk pētījumu par dažādiem kontekstiem un konkrētām politikām, cerams, sniegs plašākas vadlīnijas politikas veidotājiem par šo svarīgo aspektu, taču esošie pētījumi liecina, ka attieksmi pret dzimumu lomu var mainīt, un tāpēc politikas veidotājiem jāpievērš uzmanība iejaukšanās pasākumiem, kas var ietekmēt šādas attieksmes veidošanos.

Daudzās Rietumvalstu demokrātijās progress sieviešu piekļuvē augstākajiem politiskajiem amatiem ir izrādījies īpaši lēns. Šī Rietumvalstu demokrātijū vēsture un iepriekš aprakstīto pašpastiprinošo mehānismu esamība var kalpot kā mācība pārejas perioda valstīm, kurās rodas jaunas politiskās organizācijas un iestādes. Bez īpašas politikas, kas ļoti agrā stadijā risinātu sieviešu nepietiekamu pārstāvību zemākos līmeņos, visticamāk, būtu vajadzīgs ļoti ilgs laiks, pirms dzimumu atšķirības tiktu novērstas augstākā politiskās hierarhijas līmenī.

Noslēgumā vēlos izteikt rekomendāciju, ka pastāvīga dzimumu atšķirību uzraudzība politiskajās institūcijās ir svarīga pat pie skaidrām uzlabošanās tendencēm, jo progress reti ir lineārs un tāpēc tas ir nepārtraukti jāatbalsta.

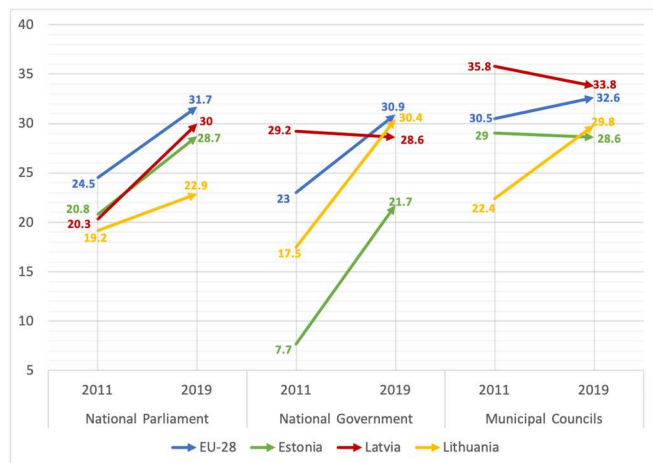
Sieviešu politiskā līdzdalība Latvijā

Sievietes Latvijas politiskajās institūcijās

Latvijas sieviešu politiskā iesaiste bija cieši saistīta ar Latvijas valstiskuma un demokrātijas rašanos. Latvijas sievietēm tika piešķirtas pilnas politiskās tiesības tūlīt pēc neatkarības pasludināšanas 1918. gadā – divus gadus pirms deviņpadsmitā ASV konstitūcijas grozījuma pieņemšanas un gadu desmitiem pirms sievietēm Lielbritānijā (1928. gads), Francijā (1944. gads) vai Šveicē (1970. gads) tika piešķirtas balsstiesības. 1920. gada Satversmes sapulci pārstāvēja sešas sievietes – tostarp slavenā dzejniece Elza Pliekšāne, kas plašāk pazīstama ar pseidonīmu Aspazija. Šīm sievietēm bija nozīmīga loma liberālo ideju izplatīšanā, piemēram, par vienlīdzību laulībā un ģimenes attiecībās, kas 1922. gadā ļāva pieņemt vienu no progresīvākajām tā laika nacionālajām konstitūcijām. Neskatoties uz to, pirmā sieviete tika ievēlēta Latvijas parlamentā (Saeimā) tikai 1931. gadā, lai gan sievietes jau iepriekš kandidēja uz Saeimas amatu, dažos gadījumos pat izmantojot kandidātu sarakstus, kas sastāvēja tikai no sievietēm.

1. attēls. Sieviešu īpatsvars Baltijas valstu nacionālajos parlamentos, valdībās un pašvaldību domēs un ES vidējais rādītājs 2011. gadā un 2019. gadā

Avots: Eiropas Dzimumu līdztiesības institūts (*European Institute for Gender Equality – EIGE*) (2020. gads).

Piezīmes: Sieviešu īpatsvars valstu parlamentos un valdībās ir balstīts uz vidējiem ceturkšņa rādītājiem gan 2011. gadā, gan 2019. gadā. Pašvaldību domes ir reprezentatīvi sasaukumi (ieskaitot mēru) katras valsts zemākajā administratīvajā līmenī.

Pēc neatkarības atjaunošanas Latvija 1994. gadā ieguva savu pirmo ministri (Indru Sāmīti), un 1999. gadā Vaira Vīķe-Freiberga kļuva par pirmo postkomunistiskas Eiropas valsts prezidenti. Tomēr Saeimā sieviešu pārstāvība nekad nav pārsniegusi 21% līdz 2018. gadam, kad 13. Saeimas vēlēšanās no 100 vietām 31 ieguva sievietes. Lai arī 21. gadsimta desmitajos gados dzimumu līdzsvars Latvijas likumdošanas struktūrā sasniedza augstāko līmeni Baltijas valstīs un bija gandrīz līdzvērtīgs ES vidējam līmenim, šo tendenci neitralizēja sieviešu proporcijas samazināšanās valsts valdībā un (lai gan tas joprojām pārsniedz ES vidējo līmeni) pašvaldību domēs (1. attēls). Šādas atšķirīgās sieviešu pārstāvības tendences nacionālajā un vietējā politikā ir raksturīgas tikai Latvijai. Tās ir mazāk izteiktas Igaunijā (kur sieviešu īpatsvars pašvaldību domēs laika posmā no 2011. gada līdz 2019. gadam ir bijis gandrīz nemainīgs), bet Lietuvā šāda tendence nav novērojama vispār.

Šķēršļi sieviešu pārstāvībai Latvijas politikā

Dzimumu līdztiesības tēmas atstāšana novārtā Latvijas politiskajā dienaskārtībā, likumdevēju kandidātu kvotu trūkums visos administratīvajos līmeņos un tādu politisku iniciatīvu trūkums, kas virzītu izmaiņas valdībā, rada labvēlīgus apstākļus individuālu, partiju un institucionālu šķēršļu noturīgumam sieviešu pārstāvībai politikā.

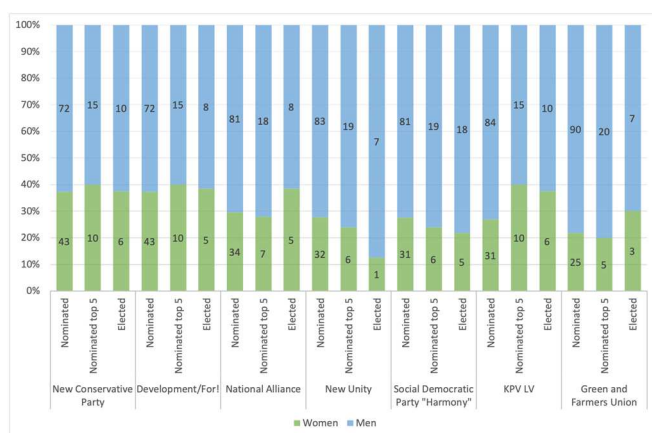
Trīs šķēršļi ir īpašas pieminēšanas vērti. Pirmkārt, individuālajā līmenī aptaujas dati norāda uz dzimumu atšķirībām politiskajās ambīcijās un vēlmi turpināt politisko karjeru. Latviešu sievietes pauž daudz zemāku vēlmi pēc varas un dominēšanas pār cilvēkiem un resursiem nekā latviešu vīrieši (Rungule un Senkāne, 2018). Šādi pierādījumi saskan ar eksperimentālo pētījumu rezultātiem par specifisko dzimumu attieksmi pret konkurenci kā veiksmīgas karjeras pamatu (Preece and Stoddard, 2005). Interesanti, ka zemā varas un dominēšanas pievilcība latviešu sieviešu vidū nenozīmē politisku neapmierinātību. Pēcvēlēšanu aptaujas Latvijā pastāvīgi uzrāda, ka valsts vēlēšanās sieviešu aktivitāte ir augstāka nekā vīriešu (CVK, 2018. gads).

Otrkārt, Latvijas politiskās partijas nav izņēmums plaši novērotajai tendencei dot priekšroku vīriešu kārtas kandidātiem vēlēšanu sarakstos. Šī priekšroka ir novērojama gan pēc dzimumu proporcijas partiju sarakstos, gan attiecībā uz sieviešu nepietiekamo pārstāvību partiju sarakstu augstākajās pozīcijās (2. attēls). Lai gan 2018. gada Saeimas vēlēšanās divas no ievēlējām partijām kopumā izvirzīja gandrīz 40% sieviešu kandidātu (visos piecos apgabalos sarakstos), citām partijām bija daudz zemākas izvirzīto sieviešu kārtas kandidātu proporcijas (Zaļo un zemnieku savienībai bija tikai 21% sieviešu kandidātu). Neviena partija kopumā neizvirzīja vairāk par 10 sievietēm piecās labākajās pozīcijās visos piecos

apgabalu sarakstos. Atkal zemākā vieta bija Zaļo un zemnieku savienībai, kas visos vēlēšanu sarakstos labākajās pozīcijās izvirzīja tikai piecas sievietes. Tomēr ir ievērojams fakts, ka četrām no septiņām lielākajām partijām – Attīstībai/Par!, Nacionālajai apvienībai, KPV LV un Zaļo un Zemnieku savienībai – 13. Saeimā ievēlēto sieviešu īpatsvars beigās bija lielāks nekā vēlēšanu sarakstos izvirzīto sieviešu īpatsvars.

2. attēls. Sieviešu un vīriešu procentuālā attiecība 13. Saeimas (2018. gada) partiju sarakstos un ievēlēto kandidātu vidū

Avots: Latvijas Centrālā vēlēšanu komisija (2018. gads).

Piezīmes: Latvija izmanto atvērtā saraksta proporcionālo sistēmu 100 Saeimas deputātu ievēlēšanai. Partijas veido atsevišķus kandidātu sarakstus piecos vēlēšanu apgabalos – Rīgā, Vidzemē, Latgalē, Zemgalē un Kurzemē – un kopumā var izvirzīt ne vairāk kā 115 kandidātus. Attēlotajās proporcijās iekļauti kandidāti no visiem pieciem vēlēšanu apgabaliem. Datu marķējumi norāda attiecību absolūtā izteiksmē. Partijas, kuras nesasniedza 5% vēlēšanu sliekšni, netiek attēlotas.

Treškārt, ir pamats uzskatīt, ka daži šķēršļi sieviešu līdzdalības palielināšanai ir Latvijas partiju sistēmas īpašās konfigurācijas blakusprodukti kopš neatkarības atjaunošanas. Krasā pretstatā Rietumeiropai partiju konkurence Latvijā nav pieskaņota tradicionālajam sociālā un ideoloģiskā konflikta virzienam. Būtiski ir tas, ka Latvijas partiju konfigurāciju pēc 1991. gada nav ietekmējis konflikts starp “materiālistisko” un “postmateriālistisko”, kas divus gadu desmitus iepriekš bija izraisījis vides, kosmopolītisku un uz

sociālu taisnīgumu orientētu partiju profilu parādīšanos Rietumeiropā (Inglehart, 1977). Tā vietā Latvijas partijas izveidojās 20. gadsimta deviņdesmito gadu sākumā, galvenokārt balstoties uz klientelisma tīkliem vai harizmātiskiem līderiem (Römmele, 1999), kā rezultātā partijas bija ļoti sadrumstalotas un nepastāvīgas. Turklāt Latvija kļuva par pēdējo postkomunistisko valsti Eiropas Savienībā, kas ieviesa partiju valsts finansējumu 2012. gadā (Auers, 2015). Šie apstākļi ne tikai kavēja dzimumu līdztiesības problēmas pārvēršanu par partejiskas konkurences jautājumu; tie arī liedza pašām partijām izveidot spēcīgu birokrātisku struktūru, kas varētu iniciēt, veicināt vai uzraudzīt sieviešu virzību politikā. Visbeidzot, klientelisma partiju struktūra, kurā izvirzīšanas procesi ir slēgti un parasti notiek vīriešu dominētos, partijas finansējumu ietekmējošos tīklos, sievietēm apgrūtināja politiskās karjeras veidošanu partijā.

Politikas stratēģijas

Ar savu proporcionālās pārstāvības (PP) sistēmu, kas parasti tiek uzskatīta par atbalstošāku sieviešu politiskās līdzdalības palielināšanai nekā mažoritārās sistēmas (Castles, 1981; Norris, 1985; Matland, 1998), Latvija ir labā pozīcijā, lai apsvērtu mērķtiecīgus politikas pasākumus iepriekš uzskaitīto šķēršļu novēršanai.

Spēju attīstības iniciatīvas, piemēram, *apmācības programmas* topošajām kandidātēm, *piesaistes iniciatīvas*, kas mudina sievietes kandidēt uz amatu, un *izpratnes veicināšanas iniciatīvas* valsts izglītības iestādēs ar mērķi iepazīstināt jaunietes ar sieviešu nozīmi politiskajā vadībā, ir pierādījuši sevi kā efektīvi rīki, lai mainītu cilvēku mentalitāti un veicinātu sieviešu politiskās ambīcijas (Norris and Krook, 2011). Lai gan *Sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanas plāns 2018.–2020. gadam* (Latvijas valdība, 2018. gads) pilnvaro Latvijas Labklājības ministriju piedāvāt

ad hoc dzimumu līdztiesības apmācību augsta līmeņa amatpersonām un noteiktu valsts iestāžu darbiniekiem, tas nepiedāvā saistošu juridisko pamatu sieviešu politisko iespēju stiprināšanai. Pirms Latvijā var paredzēt plaša mēroga spēju attīstības politiku, ir jāizveido tiesiskais pamats, kas skaidri nosaka sieviešu politiskās līdzdalības palielināšanas mērķi un piešķir valdības iestādēm nepieciešamās kompetences un finansējumu.

Dzimumu kvota kandidējošiem likumdevējiem ir daudzsološs līdzeklis, lai risinātu sieviešu nepietiekamo pārstāvību partiju sarakstos. Tomēr, kā skaidri norāda 2018. gada Saeimas politiskās kampaņas, maz ticams, ka kvotas piemērošana vien būs pietiekama, lai sasniegtu dzimumu ziņā līdzsvarotu vēlēšanu rezultātu. Kvotes efektivitātes uzlabošanai varētu būt nepieciešami papildu pasākumi, piemēram, *izviotojuma mandāti* – noteikumi par dzimumu secību balsošanas sarakstos, t. i., “vertikālās paritātes noteikumi” (vīriešu un sieviešu secīga mija kandidātu sarakstos) vai attiecībā uz augstākajām kandidātu pozīcijām (Corrêa and Chaves, 2020). Tas jo īpaši attiecināms uz slēgto nomināciju mehānismu, kas raksturīgs Latvijas partiju sistēmai. Šobrīd šādu mehānismu brīvprātīgi ir pieņēmusi tikai neliela kreisā partija bez parlamentāras pārstāvniecības “Progresīvie” (katrā Latvijas vēlēšanu apgabalā pirmajā vietā tika izvirzīta sieviete). Visbeidzot, liela uzmanība jāpievērš pieaugošajai dzimumu atšķirībai Latvijas pašvaldību domēs. Pastāv pierādījumi, kas liecina, ka valsts politikas stratēģijas neesamības gadījumā, varētu būt pietiekami palielināt sieviešu īpatsvaru dažu konkrētu pašvaldību sasaukumos (piemēram, izmantojot kvotu). Tas var izraisīt “domino efektu” kaimiņu pašvaldībās, pakāpeniski palielinot sieviešu īpatsvaru politikā vietējā līmenī (Gilardi, 2015).

References

- Auers D., 2015. “*Comparative Politics and Government of the Baltic States*”, Basingstoke: Palgrave.
- Bagues M. and Campa P., 2021. “**Can Gender Quotas in Candidate Lists Empower Women? Evidence from a Regression Discontinuity Design**”, *Journal of Public Economics*, 194.
- Baltrunaite A., Bello P., Casarico A., Profeta P., 2014. “**Gender Quotas and the Quality of Politicians**”, *Journal of Public Economics*, 118, pp. 62-74.
- Barbanchon T. and Sauvagnat J., 2019. “**Electoral Competition, Voter Bias and Women in Politics**”. *CEPR Discussion Paper No. DP13238*.
- Besley T., Folke O., Persson T., Rickne J., 2017. “Gender Quotas and the Crisis of the Mediocre Man: Theory and Evidence from Sweden”, *American Economic Review*, 107(8), pp. 2204-2242.
- Born A., Raneyhill E., Sandberg A., 2019. “**A man’s world? – The impact of a male dominated environment on female leadership**”. *University of Gothenburg Working Paper*.
- Campa P. and Hauser Ch., 2020. “**Quota or not Quota? On Increasing Women’s Representation in Politics**”, *FREE Policy Brief Series*.
- Campa P. and Serafinelli M., 2019. **Politico-Economic Regimes and Attitudes: Female Workers under State-Socialism**. *Review of Economic and Statistics*, 101(2), pp. 233-248
- Castles F.G., 1998. “Female Legislative Representation and the Electoral System”. *Politics*, 1:21-27.
- Central Election Commission of Latvia (CVK), 2018. “Vēlētāju attieksmju pētījums 2018”.
- Childs S. and Kittilson M., 2016. “**Feminizing political parties: Women’s party member organizations within European parliamentary parties**”. *Party Politics*, 22(5):598-608.
- Corrêa D. and Chaves V., 2020. “Gender quotas and placement mandates in open and closed lists: Similar effects, different mechanisms”. *Electoral Studies*, 66 (online pre-published).
- Esteve-Volart B. and Bagues M., 2015. “**Politicians’ Luck of the Draw: Evidence from the Spanish Christmas Lottery**”, *Journal of Political Economy*, 124(5), pp. 1269-1294.
- Folke O. and Rickne J., 2020. “**All the Single Ladies: Job Promotions and the Durability of Marriage**”, *American Economic Journal: Applied Economics*, 12(1), pp. 260-287.

- Fox R. and Lawless J., 2004. "Entering the Arena? Gender and the Decision to Run for Office", *American Journal of Political Science*, 48(2), pp. 264-280.
- Gagliarducci S. and Paserman M. D., 2012. "Gender Interactions within Hierarchies: Evidence from the Political Arena", *The Review of Economic Studies*, 79(3), pp. 1021-1052.
- Gilardi, F., 2015. "The Temporary Importance of Role Models for Women's Political Representation", *American Journal of Political Science* 59(4), pp. 957-970.
- Inglehart, R., 1977. *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*, Princeton: Princeton University Press.
- Kantola J., 2019. "Women's Organizations of Political Parties: Formal Possibilities, Informal Challenges and Discursive Controversies", *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 27(1), pp. 4-21.
- Krook M., 2018. "Electoral Systems and Women's Representation", In: E.S. Herron, R. Pekkanen, M. Soberg Shugart (eds.) *The Oxford Handbook of Electoral Systems*, New York: Oxford University Press, pp. 172-196.
- Latvian Government, 2018. "Par Sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanas plānu 2018–2020. gadam", Ministru kabineta 2018. gada 4. jūlija rīkojums Nr. 298.
- Matland R.E., 1998. "Women's Representation in National Legislatures: Developed and Developing Countries". *Legislative Studies Quarterly*, 23:109-125.
- National Democratic Institute (NDI), 2013. "Increasing Women's Political Participation Through Effective Training Programs"
- Niederle M. and Vesterlund L., 2007. "Do women shy away from competition? Do men compete too much?", *The Quarterly Journal of Economics*, 122(3), pp. 1067-1101.
- Norris P., 1985. "Women's Legislative Participation in Western Europe". *West European Politics*, 8:90-101.
- Norris P. and Krook M.K., 2011. "Gender Equality in Elected Office: A Six-Step Action Plan", *OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights*.
- Preece J. and Stoddard O., 2015. "Why women don't run: Experimental evidence on gender differences in political competition aversion", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 117, pp. 296-308.
- Römmele A., 1999. "Cleavage structures and party systems in East and Central Europe", In: K. Lawson, A. Römmele, G. Karasimeonov (eds.) *Cleavages, parties and voters: Studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland and Romania*. Westport, CT: Praeger, pp. 3-34.
- Rungule R. and S. Seņkāne, 2018. "Values of Latvians Across Socio-Demographic Groups", In: S. Kruk (ed.) *Pluralism Anxiety: Acting Socially in Latvia*, Rīga: Rīga Stradiņš University, pp. 91-104.
- Statistics Sweden (SCB), 2018. "På tal om kvinnor och män". ISBN: 978-91-618-1658-3 p.106.
- United Nations, 2020. **Gender Social Norms Index (GSNI)**.
- World Economic Forum, 2019. "Global Gender Gap Report 2020". ISBN-13: 978-2-940631-03-2.

Par autoriem

Pamela Kampa (*Pamela Campa*)

Stokholmas Pārejas ekonomiku institūts
(SITE, *Stockholm Institute of Transition Economics*)

pamela.campa@hhs.se

www.hhs.se/en/research/institutes/site/

Pamela Kampa ir Ekonomikas zinātņu docente Stokholmas Pārejas ekonomiku institūtā (SITE). Pirms pievienošanās SITE viņa bija docente Kalgari universitātē. Pamela ir ieguvusi ekonomikas doktora zinātnisko grādu Stokholmas universitātes Starptautiskajā ekonomikas studiju institūtā (IIES). Viņa darbojas arī Ilgtspējīgu tirgu centrā "Mistra" (MISUM) un Dzimumu iniciatīvā "Dondena".

Dominiks Gerbers (*Dominik Gerber*)

Rīgas Ekonomikas augstskola (*SSE Riga*),
BICEPS

dominik.gerber@sseriga.edu

<https://www.sseriga.edu>

Dominiks Gerbers ir docents Rīgas Ekonomikas augstskolā (*SSE Riga*). Viņš ir ieguvis doktora grādu politikas zinātnē Ženēvas universitātē. Iepriekš viņam bija piešķirta pēcdoktorantūras stipendija Ženēvā, kā arī doktora zinātniskā stipendija Ročesteras universitātē, Ņujorkā.

freepolicybriefs.com

Austrumeiropas un Attīstības Ekonomiku Pētniecības Forums (Forum for Research on Eastern Europe and Emerging Economies, FREE) ir akadēmiskais tīkls, kurš apvieno ekspertus Austrumeiropā un bijušajās Padomju Savienības teritorijās un kurā piedalās šādi pētniecības centri: BEROE (Minska), BICEPS (Rīga), CEFIR (Maskava), CenEA (Ščecina), ISET (Tbilisi), KSE (Kijeva) un SITE (Stokholma). 2019. gadā FREE tīkls, ar Zviedrijas Starptautiskās attīstības aģentūras (SIDA) finansiālo atbalstu uzsāka jaunu pētniecības platformas darbību - Dzimumu Ekonomikas Pētniecības Forums (Forum for Research on Gender Economics, FROGEE). FROGEE publikāciju mērķis ir veicināt diskusiju par dzimumu līdztiesības aspektiem Centrālajā un Austrumeiropā. Viedokļi, izteikti FREE un FROGEE publikācijās, atspoguļo tikai autoru viedokļus un neatspoguļo FREE tīkla, pētniecības centru vai SIDA viedokli.

Viņa pētījumi un mācības ir vērstas uz labklājības ekonomiku un politikas teoriju.

Atzinība

Autori vēlas pateikties Kristinai Holinskaī (*Chrystyna Holyńska*), Mihalam Mikam (*Michał Myck*) un Monikai Očkovskai (*Monika Oczkowska*) par noderīgiem komentāriem un Kažetanam Tržinskim (*Kajetan Trzciński*) par raksta angļu versijas rūpīgu korektūru.

Raksts tika oriģināli sagatavots angļu valodā. Tulkojumu latviešu valodā nodrošināja SIA Skrivanek Baltic.